

Megemlékezés Lipták Pál születésének 100. évfordulóján

Lipták Pál 1914. február 14-én Békéscsabán született. Édesapja – Lipták Pál – kántortanító, édesanyja – Zsilák Zsófia – háztartásbeli. Húgával ketten voltak testvérek. A békéscsabai magyar-szlovák nyelvű elemi iskolában kezdte tanulmányait, majd ugyancsak szülővárosában az evangélikus gimnáziumban érettségizett. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1937. március 17-én természetrajz-földrajz szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. Az alapvizsgák után Eötvös kollégista volt. 1938-ban summa cum laude eredménnyel doktori szigorlatot tett.

Ezt követően kezdte meg tanári tevékenységét. Legelőször a miskolci Tanítóképzőben volt óraadó helyettes tanár (1938.09.01.–1939.10.05.), majd zászlósi rendfokozattal tényleges katonai szolgálatot teljesített (1939.10.05.–1941.09.28.). Leszerelése után Budapesten a XII. kerületi Tanítóképzőben próbaszolgálatos segélydíjas (1941.10.07-től), majd helyettes tanár (1942.01.01.–12.31.), végül rendes tanár (1943.01.01.–09.14.). Ezután a budapesti Fasori evangélikus gimnázium tanára lett (1943.09.15.–1944.04.), onnan ismét katonai szolgálatra vonult be. 1943-ban megnősült, felesége Képes Emma (sz.: Mátészalka, 1913.06.22), Képes Géza író, műfordító testvére. 1945 májusában amerikai, majd onnan orosz hadifogságba, a Szovjetunióba került, ahonnan 1948 júliusában tért haza. Hazatérése után Budapesten a Fasori gimnázium utódjaként működő általános iskolában tanított 1949. május 31-ig. Három leányuk született, egyik korán meghalt. Emilia (sz.:1951.11.27.) és Ágnes (sz.:1954.07.13.) nevű leányaik közgazdászok.

Ezt követően kezdődött Lipták Pál tudományos tevékenysége, amikor Nemeskéri János – volt egyetemi évfolyamtársa, a Természettudományi Múzeum Embertani Tárának akkori vezetője – 1949. június 1-el alkalmazta természettudományos tisztviselőnek. 1950. március 1-től muzeológusi, 1955. szeptember 1-től önálló tudományos kutatói besorolást kapott. 1956 áprilisában „A Duna-Tisza köze antropológiájának főbb kérdései a 7–13. században” című értekezésével a biológiai tudományok kandidátusa lett. 1960. március 16-tól a szegedi József Attila Tudományegyetem Embertani tanszékére nevezték ki tanszékvezető docensnek.

1969 januárjában védte meg „A magyarság etnogenezisének paleoantropológiája” című akadémiai doktori értekezését és ugyanezen év június 19-től egyetemi tanári kinevezést kapott. Tanszékvezetésének 20 éve alatt a szegedi tanszék munkatársainak száma nyolcra nőtt, 75 szakdolgozat és 17 egyetemi doktori értekezés készült, a tanszék oktatóinak 210 közleménye jelent meg, 14 országban 55 kiutazás alkalmával 30 előadást tartottak, számos külföldi szakember látogatta meg a tanszékét és 35 kutatóhellyel létesült kiadványcsere.

A szegedi tanszékről 1980. június 30-án ment nyugdíjba. 2000. július 5-én Budapesten halt meg, sírja a Farkasréti temetőben van.

Kutatásai 1949-től élete végéig főként történeti embertani vonatkozásúak voltak. Elsősorban a népvándorlás kori, a honfoglalás- és Árpád-kori emberi leleteket tanulmányozta. Munkássága a magyar őstörténet, az antropotaxonómia és – a rokon népek antropológiai tanulmányozása kapcsán – az Ázsia kutatás területére irányult. Tevékenységét a széles alapokon nyugvó specializáltság jellemezte. A nagyszámú történeti embertani lelet analízise után főként az avar-kor és honfoglalás korának szintézisével, a magyar etnogenezissel foglalkozott. Csontvázakon végzett megfigyelései alapján tovább fejlesztette az europidokra és mongolidokra vonatkozóan az antropotaxonómiai differenciáldiagnózist. Szegedi munkássága során őskori leletekkel is foglalkozott és néhány helytörténeti monográfiában társszerzővel közleményei jelentek meg a ma élő magyarság etnikai vizsgálatáról. Tevékenységének eredményeként 180, főként önállóan írt tanulmánya jelent meg. A hadifogságában szerzett orosz nyelvtudását felhasználva az 1950-es évek elején számos szovjet antropológus közleményét fordította le és jelentette meg a Természettudományi Dokumentáció című periodikában.

Egyetemi tevékenysége alatt megírta az Embertan és emberszármazástan című jegyzetet, majd ezt tovább fejlesztve az ugyanazon című első magyar nyelvű egyetemi embertani tankönyvet. Jegyzete és tankönyve is több kiadást ért meg.

Keveset utazott tudományos célból külföldre. Akadémiai és minisztériumi támogatással rövidebb tanulmányúton, illetve kongresszuson vett részt a következő helyeken: Bulgária (1956), Lengyelország (1958), Csehszlovákia (1959), Párizs (1960), Moszkva (1961), Helsinki (1965), Tallinn, Anglia (1970), Belgrád (1971), Chicago (1973), Bécs (1975), Nizza (1976), Mainz (1979).

Több magyar tudományos testületnek volt a tagja, ezek: a MTA Antropológiai Témabizottsága (1958–1962), a MTA Antropológiai Bizottsága (1962–1985), Magyar Néprajzi Társaság, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Magyar UNESCO Bizottság. Titkára, majd 1968 és 1985 között elnöke volt a Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztályának, az Anthropologiai Közlemények szerkesztőbizottságának tagja (1957–1992), az Acta Biologica Szegediensisnek főszerkesztője volt (1975–1980). 1960-ban a Szocialista Kultúráért, 1980-ban a Kiváló munkáért kitüntetést kapta meg, 1989-ben a JATE Bartucz Lajos emléklakettjével, 1994-ben Professor emeritus címmel tüntették ki.

Lipták Pál a magyar biológiai antropológia jellegzetes egyénisége, meglehetősen magába zárkózó volt. Életének utolsó évtizedeiben állandó migrén nehezítette napjait. Kétségtelen, hogy a magyar történeti embertani kutatások terén kiemelkedő tevékenységet végzett. Lipták Pál a 20. század második évtizedében született, szakmailag az 1930-as évek közepén nevelkedett, majd a hazai embertan kiváló művelőivé vált antropológus generáció (Allodiatoris Irma, Nemeskéri János, Fehér Miklós, Bakonyi Ferenc, Rajkai Tibor, Wenger Sándor, Bottyán Olga, Henkey Gyula, Malán Mihály, Thoma Andor) egyik tagja volt, aki munkásságával örökre beírta nevét a magyar antropológia történetébe. Ezzel a legrészletesebb életrajzával kívánunk megemlékezni születésének 100. évfordulójáról.

Életével és tevékenységével kapcsolatos irodalomra való utalás az Anthropologiai Közlemények 41. kötetének (2000) 261. oldalán található.

Farkas L. Gyula